

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

ประวัติศาสตร์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN 978-974-01-9599-3

พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๓๐,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๕๔

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว แขวงสะพานสอง เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐

โทรศัพท์ : ๐ ๒๕๓๘ ๓๐๓๓, ๐ ๒๕๑๔ ๔๐๓๓ โทรสาร : ๐ ๒๕๓๙ ๙๙๕๖

จัดจำหน่าย : องค์การค้าของ สกสค.

๖๙ อาคาร ๙ ถนนราชดำเนินกลาง แขวงบวรนิเวศ

เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐ โทรศัพท์ : ๐ ๒๖๒๙ ๑๙๑๐-๑๑

โทรสาร : ๐ ๒๒๘๐ ๓๖๘๐, ๐ ๒๒๘๒ ๕๘๓๐

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์

คำนำ

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้นเพื่อให้ครูผู้สอนและนักเรียนมีสื่อการเรียนการสอนใช้ประกอบการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการฯ เพื่อจัดทำหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานประวัติศาสตร์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ขึ้น

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ เล่มนี้มีเนื้อหาสาระสำคัญแบ่งเป็น ๓ หน่วย ประกอบด้วย หน่วยที่ ๑ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ หน่วยที่ ๒ ประวัติศาสตร์ไทย และหน่วยที่ ๓ ภูมิภาคเอเชีย ในส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์ไทยนั้น ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับการสถาปนาราชธานี และความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรอยุธยาและธนบุรี พัฒนาการทางการเมืองการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับต่างประเทศ วิถีกรรมของบรรพบุรุษไทย ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย ส่วนสาระสำคัญของภูมิภาคเอเชีย ประกอบด้วย พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออก เอเชียใต้ เอเชียกลาง เอเชียตะวันตกเฉียงใต้ อารยธรรมตะวันออกและแหล่งมรดกโลกในภูมิภาคเอเชีย โดยคาดหวังว่าจะเป็นการเรียนรู้โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ในการศึกษาเนื้อหาทุกบทเรียน ในการใช้หนังสือเรียนประกอบการเรียนการสอนให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ครูและนักเรียนควรได้วางแผนการเรียนรู้ร่วมกันโดยทำความเข้าใจมาตรฐาน ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้ใน “ความสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑” ที่นำเสนอไว้ส่วนหน้าของแต่ละหน่วยรวมทั้งกิจกรรมเสนอแนะ และคำถามท้ายบทที่ได้เสนอแนะไว้ท้ายบทเรียน ซึ่งครูอาจปรับเปลี่ยนกิจกรรมให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพนักเรียนโรงเรียน และท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ และบรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร หากยังมีข้อเสนอแนะใด โปรดกรุณาแจ้งสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาทราบด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง ขอขอบคุณคณะผู้จัดทำและผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้

(นายชินภัทร ภูมิรัตน)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๒๗ มกราคม ๒๕๕๔

หน่วยที่ ๑	หลักฐานทางประวัติศาสตร์	หน้า
บทที่ ๑	หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย	๒
หน่วยที่ ๒	ประวัติศาสตร์ไทย	
บทที่ ๒	การสถาปนาราชธานี และความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรอยุธยา	๒๖
บทที่ ๓	พัฒนาการทางการเมืองการปกครองของอาณาจักรอยุธยา	๓๙
บทที่ ๔	สังคมไทยสมัยอยุธยา	๕๐
บทที่ ๕	เศรษฐกิจสมัยอยุธยา	๖๐
บทที่ ๖	ความสัมพันธ์กับต่างประเทศสมัยอยุธยา	๗๓
บทที่ ๗	วีรกรรมของบรรพบุรุษไทยในสมัยอยุธยา	๘๘
บทที่ ๘	พัฒนาการทางประวัติศาสตร์สมัยธนบุรี	๑๐๑
บทที่ ๙	ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยสมัยอยุธยาและธนบุรี	๑๑๙
หน่วยที่ ๓	ภูมิภาคเอเชีย	
บทที่ ๑๐	พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออก	๑๓๘
บทที่ ๑๑	พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียใต้	๑๕๗
บทที่ ๑๒	พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียกลาง	๑๗๐
บทที่ ๑๓	พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันตกเฉียงใต้	๑๗๘
บทที่ ๑๔	อารยธรรมตะวันออกและแหล่งมรดกโลกในภูมิภาคเอเชีย	๑๙๖
บรรณานุกรม		๒๑๙

สารบัญ

หน่วยที่ ๑

หลักฐานทางประวัติศาสตร์

ความสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

มาตรฐาน ส ๔.๑ เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลา และยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ

ตัวชี้วัด

- ส ๔.๑ (๑) ประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในลักษณะต่างๆ
- ส ๔.๑ (๒) วิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างความจริงกับข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์
- ส ๔.๑ (๓) เห็นความสำคัญของการตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์

สาระการเรียนรู้

๑. ความหมายและความสำคัญของหลักฐานทางประวัติศาสตร์
๒. ประเภทและหลักฐานทางประวัติศาสตร์
๓. การประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานทางประวัติศาสตร์
๔. ข้อเท็จจริง ความจริง และความคิดเห็น
๕. การตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่น่าเชื่อถือ

บทที่ ๑

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย

เนื่องจากประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมาแล้ว การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตของสังคมมนุษย์ ยืงนานมาเพียงใด ผู้เรียนอาจเกิดข้อสงสัยหรือคำถามว่า “เป็นความจริงหรือ บุคคลนั้นมีตัวตนหรือไม่ เรื่องราวที่มีความถูกต้องและความน่าเชื่อถือเช่นเดียวกับความรู้และข้อสรุปที่ได้จากการพิสูจน์ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์หรือไม่”

เหตุการณ์สำคัญของสังคมมนุษย์ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตเป็นเรื่องราวของประวัติศาสตร์

สำหรับข้อกังขานี้ สิ่งสำคัญที่ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ควรทำความเข้าใจก่อนอื่นคือประวัติศาสตร์มิใช่ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติที่สามารถนำมาพิสูจน์หาความจริงได้ แต่ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมภายใต้บริบทของสังคม ค่านิยม ความคิดความเชื่อ อุดมการณ์ ที่สำคัญยิ่ง คือเรื่องผลประโยชน์ เกียรติยศ ชื่อเสียงที่ต้องพิทักษ์ และอื่น ๆ อีกมาก ซึ่งล้วนแต่เป็นตัวแปรที่พิสูจน์ไม่ได้ เพราะส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวของนามธรรมมากกว่ารูปธรรม ทั้งเรื่องราวเหล่านี้ได้เกิดขึ้นแล้ว บุคคลในประวัติศาสตร์เหล่านี้ก็ได้ผ่านประสบการณ์อันเรียกว่าเป็นบทเรียนในอดีตแล้ว และตราบไต่ที่มนุษย์ยังไม่สามารถย้อนกลับไปแก้ไขอดีต เพื่อขจัดปัญหาที่เป็นผลกระทบต่อนปัจจุบันได้ ตรานั้นเราก็ไม่สามารถหาความจริงในอดีตของสังคมมนุษย์โดยใช้วิธี

พิสูจน์เหตุการณ์ซ้ำ ๆ ได้ นอกจากนี้ประวัติศาสตร์ยังมุ่งศึกษาสังคมมนุษย์โดยรวม มิใช่บทบาทของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ เราจึงไม่สามารถศึกษาวิเคราะห์ในเชิงสถิติหรือทำการทดลองโดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ได้

อย่างไรก็ตาม การแสวงหาเรื่องราวในอดีตของสังคมมนุษย์ เพื่อให้ได้ความจริงโดยปราศจากอคติของผู้ศึกษา เป็นเรื่องที่น่าสนใจที่นักประวัติศาสตร์พยายามอย่างยิ่งที่จะทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ให้รอบด้าน ด้วยการใช้ **วิธีการทางประวัติศาสตร์** หรือวิธีการสืบค้นความจริงในอดีตอย่างเป็นระบบ โดยอ้างอิงหลักฐานที่เชื่อถือได้ นั่นคือบทบาทหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์ที่จะศึกษาวิเคราะห์ร่องรอยหลักฐานที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่า**หลักฐานทางประวัติศาสตร์**

ความหมายและความสำคัญของหลักฐานทางประวัติศาสตร์

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ หมายถึงร่องรอยที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์ในอดีต ซึ่งส่วนใหญ่มักเกิดจากการดำเนินชีวิตในขณะนั้น เช่น การประกอบอาชีพ การสร้างบ้านเรือน การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับ เครื่องแต่งกาย การสร้างวัตถุและสิ่งก่อสร้างตามความเชื่อทางศาสนา ร่องรอยหลักฐานดังกล่าวนี้ยังรวมถึงสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจของมนุษย์ เช่น ความคิด โลกทัศน์ ความรู้สึก ประเพณีปฏิบัติของผู้คนในอดีตที่อาจตกตะกอนซ่อนเร้นหลงเหลืออยู่ในความคิด หรือโลกทัศน์ของผู้คนในปัจจุบัน หรืออยู่ในธรรมชาติที่มนุษย์ได้เข้าไปเกี่ยวข้อง หรือมีความสัมพันธ์ด้วย เช่น ชั้นดิน ที่มนุษย์อยู่อาศัยตามช่วงเวลาต่างๆ แม่น้ำ ภูเขา ถ้ำ เพิงผา หรือสิ่งที่มีมนุษย์ได้เคยจับต้องและทิ้งร่องรอยไว้ทั้งที่อยู่ในธรรมชาติ และในวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่นักประวัติศาสตร์ และผู้สืบค้นอดีตใช้ในการค้นหาความจริงในสังคมมนุษย์

ภาพเขียนสีของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

เครื่องประดับ เครื่องมือเครื่องใช้ เป็นร่องรอยการกระทำของมนุษย์
สมัยก่อนประวัติศาสตร์

ร่องรอยการกระทำของมนุษย์นี้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นโดยที่มนุษย์ไม่ได้ตั้งใจสร้าง หรือทิ้งไว้ให้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เพื่อให้คนรุ่นต่อมาใช้ในการสืบค้นอดีต แต่เกิดขึ้นเพราะวัตถุประสงค์อื่น เช่น โบสถ์ วิหาร เพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนา จดหมายเพื่อการติดต่อสื่อสาร ภาพถ่ายเพื่อบันทึกความทรงจำ แผนที่เพื่อแสดงสภาพภูมิศาสตร์ ทิศทาง และขอบเขตดินแดน วรรณกรรมและการละเล่นเพื่อความเพลิดเพลินของผู้คนในแต่ละยุคสมัย โดยมีได้มุ่งหวังให้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่สิ่งเหล่านี้เราสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสืบค้นอดีต อาจสรุปได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในสังคมมนุษย์ล้วนเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ทั้งสิ้น และสิ่งที่เรากระทำและทิ้งร่องรอยไว้ในวันนี้ก็จะกลายเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในอนาคต หลักฐานทางประวัติศาสตร์จึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญของการสืบค้นความจริงในสังคมมนุษย์

ประเภทของหลักฐานทางประวัติศาสตร์

หลักฐานทางประวัติศาสตร์แบ่งได้หลายลักษณะขึ้นกับเกณฑ์และวัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นโดยนักประวัติศาสตร์ และนักโบราณคดี ดังนี้

๑. **หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แบ่งตามความตั้งใจของผู้สร้าง** แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

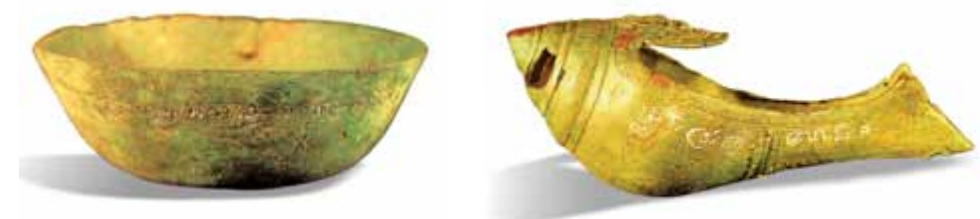
๑.๑ **หลักฐานที่มนุษย์ไม่ได้ตั้งใจสร้างขึ้น** เช่น โครงกระดูกมนุษย์ ร่องรอยการตั้งถิ่นฐานที่ปรากฏในชั้นดิน กระดุกสัตว์ เปลือกหอยที่ผู้คนสมัยก่อนกินเป็นอาหารและทิ้งไว้

๑.๒ **หลักฐานที่มนุษย์ตั้งใจสร้างขึ้น** เช่น ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องประดับ บ้านที่ประจำวัน จดหมาย แผนที่ รายงาน

๒. **หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แบ่งตามยุคสมัยทางประวัติศาสตร์** แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๒.๑ **หลักฐานยุคก่อนประวัติศาสตร์** หมายถึงหลักฐานที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่มนุษย์ในสังคมนั้นยังไม่สามารถประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นใช้ เราเรียกมนุษย์ในยุคนั้นว่า **“มนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์”** ร่องรอยหลักฐานที่ปรากฏจึงมีเฉพาะหลักฐานทางโบราณคดี เช่น โครงกระดูกมนุษย์ ประเพณีการฝังศพ เครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องประดับที่ทำจากหิน เปลือกหอย โลหะ เครื่องปั้นดินเผา ภาพเขียนสีตามผนังถ้ำ

๒.๒ **หลักฐานยุคประวัติศาสตร์** หมายถึงหลักฐานที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่มนุษย์ในสังคมนั้นสามารถประดิษฐ์ตัวอักษรใช้บอกเล่าประสบการณ์ได้แล้ว ร่องรอยหลักฐานที่ปรากฏจึงมีทั้งหลักฐานทางโบราณคดี และหลักฐานที่มีลายลักษณ์อักษร เช่น ศิลปจารึก บัญชีสินค้า บันทึกความทรงจำ โบราณสถาน เช่น เจดีย์ วิหาร ป้อมปราการ โบราณวัตถุ เช่น พระพุทธรูป เทวรูป

▲ เครื่องใช้สำริดมีจารึกเป็นภาษาเขมรโบราณ
พบที่เมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

๓. **หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แบ่งตามลักษณะของหลักฐาน** แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๓.๑. **หลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร** หมายถึงหลักฐานที่อยู่ในรูปวัตถุ และสิ่งทีปฏิบัติตามความคิดความเชื่อของมนุษย์ หลักฐานประเภทนี้มีมากมายที่สำคัญ เช่น หลักฐานโบราณคดี หลักฐานจากการบอกเล่า หลักฐานทางศิลปกรรม หลักฐานประเภทโสตทัศน

๑. **หลักฐานทางโบราณคดี** หมายถึงร่องรอยที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์ที่ไม่มีลายลักษณ์อักษร ส่วนใหญ่หลักฐานประเภทนี้มีอายุเก่าแก่มากกว่า ๑๐๐ ปีขึ้นไป โดยจัดแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ หลักฐานโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ เช่น เครื่องมือหิน เครื่องปั้นดินเผา และหลักฐานโบราณคดียุคประวัติศาสตร์ เช่น ซากเมืองโบราณ ป้อมปราการ ธรรมจักรศิลา เทวรูป พระพุทธรูป

กำไลทำจากหิน เปลือกหอยและกระดองเต่าทะเล
ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรีเป็นหลักฐาน
โบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์

ธรรมจักรศิลา ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง
เป็นหลักฐานโบราณคดียุคประวัติศาสตร์

หลักฐานทางโบราณคดีส่วนใหญ่เป็นผลงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีของนักโบราณคดี โดยได้ศึกษาวิเคราะห์ตีความหลักฐานที่ขุดค้นพบ แล้วสรุปผลการศึกษาเป็นรายงาน และจัดพิมพ์เป็นหนังสือเผยแพร่ เช่น

รายงานการขุดค้นทางโบราณคดี โบราณสถานเขาพระนารายณ์ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ของกรมศิลปากร ซึ่งให้ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อ และความศรัทธาในศาสนาฮินดูของชุมชนโบราณที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๒

โบราณคดีเมืองศรีมโหสถ ของสำนักงานศิลปากรที่ ๕ ปราจีนบุรี สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร ซึ่งให้ความรู้เกี่ยวกับเมืองโบราณที่ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกง อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรีที่เคยเป็นเมืองท่าสำคัญ และมีพัฒนาการต่อเนื่องตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๘

โบราณคดีคอกช้างดิน ของสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๒ สุพรรณบุรี กรมศิลปากร ซึ่งเป็นพื้นที่ตั้งกลุ่มโบราณสถานคอกช้างดินและเมืองโบราณอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นบริเวณที่มีมนุษย์อาศัยอยู่ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และมีพัฒนาการเข้าสู่สังคมเมืองที่มีความเจริญในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ มีการติดต่อค้าขายกับเมืองต่าง ๆ ทางทะเล และกลายเป็นเมืองศูนย์กลางทางวัฒนธรรมในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ในสมัยอยุธยา

ส่วนหลักฐานทางโบราณวัตถุ ซึ่งส่วนใหญ่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่กระจายอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ในประเทศไทย ที่เราสามารถเข้าไปศึกษาหรืออ่านจากหนังสือนำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่ เช่น หนังสือเรื่องนำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติปราจีนบุรี นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทองและเรื่องราวสุวรรณภูมิ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี

หนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับหลักฐานทางโบราณคดีของกรมศิลปากร

๒. **หลักฐานจากการบอกเล่า** หมายถึงการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อ ค่านิยม และประเพณีปฏิบัติ ซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้คนในชุมชนพูดสืบทอด ๆ กันมาหลายชั่วคน หรือเรื่องราวที่ผู้เล่ามิได้พบเห็นโดยตรงด้วยตนเองแต่ฟังมาจากผู้อื่น และอาจจดบันทึกขึ้นภายหลัง เรื่องเล่ามีหลายลักษณะเพราะคนส่วนใหญ่ชอบเล่าสู่กันฟัง ชอบทำตาม ๆ กัน จึงเกิดเป็นเรื่องราวต่าง ๆ เช่น นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก สุภาษิต การละเล่น พิธีกรรม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้อาจนับเป็นเรื่องราวของชุมชนที่สะท้อน

สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมในท้องถิ่น เช่น ประเพณีแห่นางแมวขอฝน ประเพณีเซิ้งบั้งไฟ จึงสามารถนำมาวิเคราะห์เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ แต่ต้องใช้อย่างระมัดระวังเพราะหลักฐานประเภทนี้มักมีการเพิ่มเติมเสริมแต่ง ผสมเรื่องอกนิหาร หรือนำเอาหลายๆ เรื่องมารวมเข้าด้วยกัน หรือบางทีก็เลอะเลือนเพราะบอกเล่ากันมาหลายชั่วคน

๓. หลักฐานทางศิลปกรรม หมายถึงผลงานทางด้านศิลปะ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของผู้คนในอดีต ประกอบด้วย ประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประณีตศิลป์ รวมทั้งงานที่เกิดจากความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ศิลปกรรมเหล่านี้นอกจากสื่อความหมายถึงความปรารถนาดีงามแล้วยังสะท้อนถึงสังคม เศรษฐกิจ ความคิดความเชื่อ และสภาพแวดล้อมในแต่ละยุคสมัยด้วย หลักฐานประเภทนี้เราสามารถศึกษาได้จากหนังสือของกรมศิลปากร ซึ่งเป็นผลงานของผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะโดยเฉพาะ

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง สมัยปลายอยุธยา
ที่วัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี

๔. หลักฐานประเภทโสตทัศน หมายถึงหลักฐานประเภทภาพถ่าย แผนที่แถบบันทึกเสียง ภาพยนตร์ วิทยุทัศน์ ซึ่งหลักฐานประเภทนี้จะจำลองมาจากของจริง จึงมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มาก เพราะสะท้อนพฤติกรรม ค่านิยม ความคิด ความเชื่อของผู้คนได้ชัดเจน

๓.๒. หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร หมายถึงหลักฐานที่มีตัวหนังสือถือเป็นหลักฐานที่สำคัญที่นักประวัติศาสตร์ใช้ในการสืบค้นความจริงของสังคมมนุษย์มากที่สุด ส่วนหลักฐานอื่นๆ นั้น มักใช้ประกอบเรื่องราวให้ชัดเจนขึ้น หลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษรที่สำคัญเช่น จารึก ตำนาน พงศาวดาร จดหมายเหตุ เอกสารชาวต่างชาติ วรรณกรรม

๑. จารึก หมายถึง หลักฐานของการเขียนเรื่องราวลงบนวัสดุที่มีความคงทนถาวร เช่น แท่งหิน แผ่นเงิน แผ่นทองคำ แผ่นทองแดง แผ่นอิฐ ฐานพระพุทธรูป ฐานเจดีย์ ถือเป็นหลักฐานลายลักษณ์อักษรที่เก่าแก่ที่สุด และมีความน่าเชื่อถือ เพราะเป็นหลักฐานที่ไม่สามารถแก้ไขหรือดัดแปลงไปจากเดิมได้

จารึกที่พบในดินแดนไทยมีหลายอักษร ภาษา เช่น อักษรปัลลวะ (อินเดียใต้) ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต อักษรมอญโบราณ เขมรโบราณ ซึ่งจารึกเหล่านี้เป็นของอาณาจักรโบราณที่อยู่ในดินแดนไทยตามช่วงเวลาต่างๆ เช่น อาณาจักรทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี อยุธยา ส่วนจารึกที่เป็นภาษาไทยหลักแรก คือ ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง สมัยสุโขทัย ซึ่งได้รับการยกย่องจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นเอกสารมรดกความทรงจำโลก

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ ณ พระที่นั่งศิวโมกษพิมาน
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพมหานคร

ตัวอย่างจารึกในสมัยอยุธยา

จารึกในสมัยอยุธยา มีหลายหลัก และถือเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา เช่น จารึกสุโขทัยหลักที่ ๓๔ จารึกกฎหมายลักษณะโจร เป็นประกาศใช้กฎหมายลักษณะลักพาของอาณาจักรอยุธยาในดินแดนที่เป็นอาณาจักรสุโขทัย (ซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองประเทศราชของอยุธยา)

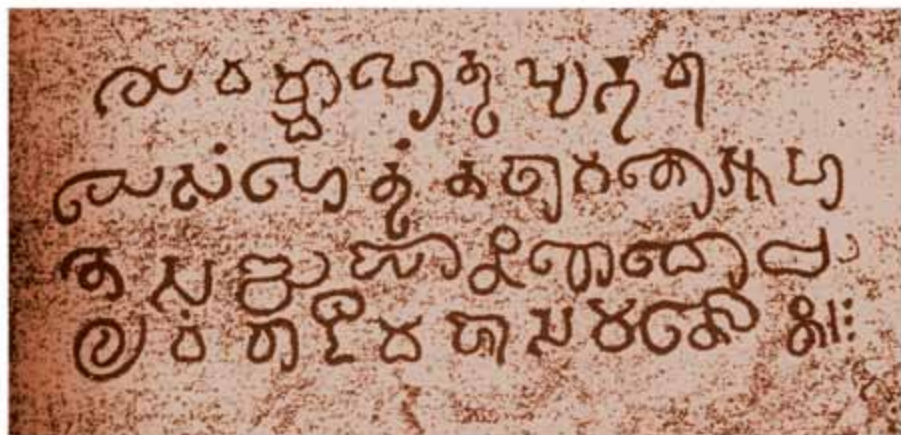
ศิลาจารึกวัดจุฬามณี พบที่หลังพระมณฑปพระพุทธบาทศิลาวัดจุฬามณี จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่กล่าวถึงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงผนวชที่วัดจุฬามณี เมืองพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๘

จารึกเจดีย์ศรีสองรัก ที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นหลักฐานที่กล่าวถึงการประกาศความเป็นมิตรระหว่างสมเด็จพระมหาจักรพรรดิของอาณาจักรอยุธยา กับพระไชยเชษฐาแห่งอาณาจักรล้านช้าง เมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๓

จารึกบนฐานพระอิศวร จังหวัดกำแพงเพชร กล่าวถึง เจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราชประดิษฐานรูปพระอิศวร เมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๓ และบำเพ็ญสาธารณกุศลต่างๆ แล้วอุทิศส่วนกุศลให้ “สมเด็จพระพิตรพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์” ซึ่งสันนิษฐานว่า คือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ ซึ่งครองกรุงศรีอยุธยา และสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เมื่อครั้งปรากฏพระนามว่า พระเชษฐา ขณะเป็นอุปราชครองเมืองพิษณุโลก

จารึกขุนศรีไชยราชมณฑลเทพ พบที่อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา กล่าวถึง เหตุการณ์ที่สมเด็จพระเจ้าสามพระยาหรือสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ทรงให้ขุนศรีไชยราชมณฑลเทพ ร่วมกับขุนนางอื่น ๆ ยกทัพไปตีเมืองพระนครหลวง (เมืองหลวงของอาณาจักรเขมร) และเมืองอื่น ๆ เช่น พิมาย พนมรุ้ง ได้สำเร็จ

จารึกที่พบในดินแดนไทยมีอยู่เป็นจำนวนมาก และกระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ กัน เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา การประกาศสาธารณะ เช่น กฎหมายบ้านเมือง การทำสัตย์สาบานระหว่างกัน และเรื่องราวทางการเมืองการปกครอง จารึกเหล่านี้ผู้เชี่ยวชาญภาษาและอักษรโบราณได้ศึกษาตีความและอธิบายความหมายของคำต่างๆ ไว้แล้ว โดยกรมศิลปากรและคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ได้จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือประชุมศิลาจารึกซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างมาก

ภาษามอญโบราณในศิลาจารึก พบที่วัดโพธิ์ จังหวัดนครปฐม

๒. ตำนาน หมายถึงเรื่องราวที่เกิดจากคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมา แล้วนำมาบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้นภายหลัง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องประวัติพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับอิทธิพลจากงานเขียนพงศาวดารจากลังกา โดยสอดแทรกเหตุการณ์และความเป็นมาของดินแดนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น ตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์ รัตนพิมพวงศ์ รวมทั้งความเป็นมาของเมืองโบราณ เช่น ตำนานเมืองสุวรรณโคฒคำ ตำนานสิงหนวัติกุมาร* ตำนานเมืองเงินยางเชียงแสน ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานเมืองหริภุญชัย และความเป็นมาของปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ เช่น ตำนานพระแก้วมรกต ตำนานพระธาตุนครพนม ตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราช ตำนานพระธาตุลำปางหลวง

แม้ว่าตำนานจะเป็นเรื่องเล่า แต่เป็นเรื่องเล่าที่มีผู้รู้เห็นจำนวนมากได้จดจำและเล่าสืบต่อกันมาจึงมีเค้าความจริงอยู่ ดังนั้นจึงถือว่าตำนานเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า การใช้ตำนานผู้ศึกษาต้องทำความเข้าใจความหมายและวิธีการเขียนตำนานว่าได้อะไรเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมบ้าง อย่างไรก็ตามตำนานมีปัญหาในเรื่องความคลาดเคลื่อนของเวลา เนื่องจากจะอ้างอิงระยะเวลายาวนานมากซึ่งหมายถึงหลายชั่วอายุคนที่จดจำกันมา รวมทั้งมีเรื่องราวที่เป็นปาฏิหาริย์นิทาน นิยาย คติชาวบ้านรวมเข้าด้วยกัน ตำนานบางเรื่องมีหลายสำนวนที่ขัดแย้งกันเอง ซึ่งอาจเกิดจากการคัดลอกที่ผิดพลาด ตกหล่น หรือมีการเพิ่มเติมเรื่องราวตามความเข้าใจของผู้คัดลอก

ตำนานที่ได้รับการยอมรับและใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์มีหลายเรื่องส่วนใหญ่เขียนโดยพระภิกษุล้านนา เช่น

ชินกาลมาลีปกรณ์ เขียนโดยพระรัตนปัญญา หรือสิริรัตนปัญญาเถระ ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวพะเยา เนื้อหาเป็นเรื่องเกี่ยวกับประวัติพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ราชวงศ์มังรายของอาณาจักรล้านนา เขียนขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๒๐๖๐ – ๒๐๗๑

จามเทวีวงศ์ และลัทธิคันทาน เขียนโดยพระโพธิ์รังสีเถระ พระภิกษุชาวเชียงใหม่ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาทางพระพุทธศาสนา โดยมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักร และเมืองโบราณรวมอยู่ด้วย

รัตนพิมพวงศ์ (ตำนานพระแก้วมรกต) เขียนโดยพระพรหมราชปัญญา พระเถระชาวล้านนา เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระแก้วมรกต ปัจจุบันมีหลายฉบับ และแต่ละฉบับมีเนื้อหาตอนจบเรื่องที่แตกต่างกัน เข้าใจว่ามีการเพิ่มเติมเนื้อหาขึ้นในภายหลัง

พงศาวดารโยนก เรียบเรียงโดยพระยาประชากิจกรจักร (แช่ม บุนนาค) แม้จะใช้ชื่อพงศาวดาร แต่เป็นการรวบรวมตำนานพื้นเมืองของภาคเหนือเข้าด้วยกัน

* ชื่อที่ถูกตัดคือ สิงหนดิ

หนังสือประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๑-๓ เป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาและธนบุรี

๓. พงศาวดาร หมายถึง การบันทึกเรื่องราวในอดีตภายใต้การอุปถัมภ์ของราชสำนัก เนื้อหาจะเน้นเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ที่ปกครองอาณาจักร เชื่อว่าประเพณีการสร้างพงศาวดารเริ่มในสมัยอยุธยา พงศาวดารที่พบในปัจจุบันประกอบด้วย พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ พงศาวดารท้องถิ่นและประเทศเพื่อนบ้าน

ตัวอย่างพงศาวดารในสมัยอยุธยาที่สำคัญ ได้แก่

พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ เป็นพระราชพงศาวดารฉบับเก่าที่สุด ที่ค่อนข้างสมบูรณ์และเหลือมาถึงปัจจุบัน เขียนขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๓ พงศาวดารฉบับนี้ใช้ชื่อตามหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ ตาละลักษณ) ซึ่งเป็นผู้พบและมอบให้หอพระสมุดวชิรญาณ เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้มอบ เนื้อหาของพระราชพงศาวดารเป็นฉบับความสังเขป คือไม่ให้รายละเอียดของเหตุการณ์มากนัก เริ่มตั้งแต่การสร้างพระพุทธรูปพญางิ้ว เมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๗ ก่อนการสร้างกรุงศรีอยุธยา ๒๖ ปี การสถาปนากรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. ๑๘๙๓ และเนื้อหาจบลง ใน พ.ศ. ๒๑๔๗ เป็นเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยกทัพไปถึงเมืองหางหลวง ตำบลทุ่งแก้ว พระราชพงศาวดารฉบับนี้ เนื้อหายังไม่จบเข้าใจว่าต้นฉบับคงหายไป หรือได้มาไม่ครบ

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหอสมุดวชิรญาณ พระราชพงศาวดารฉบับนี้อยู่ในหอสมุดวชิรญาณตั้งแต่เดิม จึงได้ชื่อดังกล่าวเพื่อเป็นเกียรติแก่ห้องสมุดวชิรญาณที่ได้รวบรวมและเก็บรักษาพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาให้สืบทอดมาถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา เนื่องจากให้รายละเอียดเนื้อหาสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น

พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) มีเนื้อหาเริ่มตั้งแต่การสถาปนากรุงศรีอยุธยา จนถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีถึงตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์

พระราชพงศาวดารกรุงสยาม หรือพระราชพงศาวดารฉบับบริติชมิวเซียม พระราชพงศาวดารฉบับนี้ต้นฉบับเป็นของบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ มีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องราวก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ จนถึง พ.ศ. ๒๓๒๗ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับเยเรเมียส ฟานฟลิต พระราชพงศาวดารฉบับนี้เป็นเพียงฉบับเดียวที่เขียนโดยชาวต่างชาติ คือ เยเรเมียส ฟานฟลิต (Jeremias Van Vliet) พ่อค้าชาวฮอลันดาที่เดินทางมาอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๗๖ – ๒๑๘๕ สมัยพระเจ้าปราสาททอง เข้าใจว่า ฟานฟลิต มิได้เจตนาจะสร้างพระราชพงศาวดาร แต่ต้องการเล่าเรื่องเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์อยุธยาที่ตนเองรู้ให้ผู้สำเร็จราชการหรือข้าหลวงใหญ่ของฮอลันดา ต้นฉบับของพระราชพงศาวดารเป็นภาษาฮอลันดา ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ และต่อมาจึงได้แปลเป็นภาษาไทย

พระราชพงศาวดารนับเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ โดยเฉพาะใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาและธนบุรี แต่พระราชพงศาวดารมีหลายฉบับมีการคัดลอกต่อกันมา จึงมีความบกพร่อง หลายฉบับขัดแย้งกันเอง การใช้พระราชพงศาวดารจึงต้องมีการตรวจสอบความถูกต้องกับหลักฐานประเภทอื่น ๆ

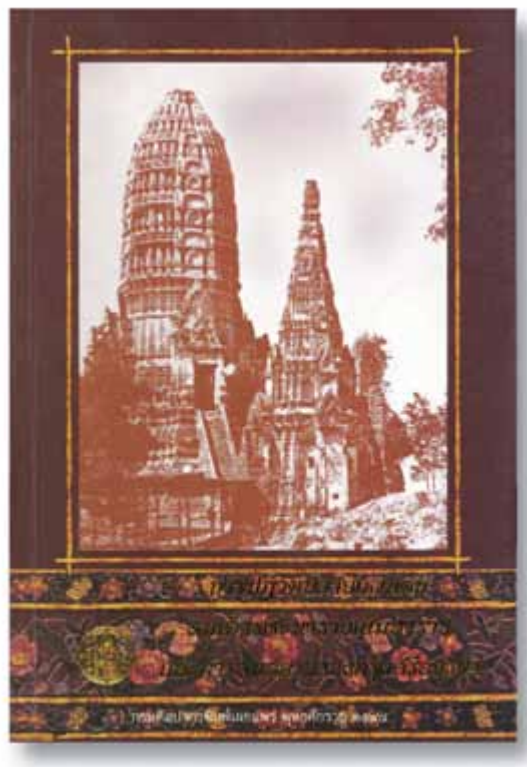
๔. จดหมายเหตุ หมายถึงการบันทึกเหตุการณ์ร่วมสมัย หรือในวินเวลาใกล้เคียงกับที่ผู้พบเห็นเหตุการณ์แล้วบันทึกไว้ นับเป็นเอกสารที่ให้ความถูกต้องชัดเจนในเรื่องเวลาที่เกิดเหตุการณ์ เช่น **จดหมายเหตุไทร** ซึ่งจะมีการทำปฏิทินบอกเวลาไว้ล่วงหน้า และมีที่ว่างให้จดเหตุการณ์ เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญใดเกิดขึ้นไทรก็จะจดลงไว้ในปฏิทินนั้น ถ้าไม่มีเหตุการณ์ใดก็จะปล่อยว่างไว้ เมื่อนานเข้าจึงมีการรวมเข้าเป็นจดหมายเหตุจากปุม (ปุมคือปฏิทินของโหราศาสตร์) นอกจากนี้ยังมีจดหมายเหตุของบุคคล ซึ่งจะบันทึกเรื่องราวที่พบเห็น ความรู้สึก และความคิดเห็นของตน เช่น **จดหมายเหตุโกษาปาน** ซึ่งเขียนโดยออกพระวิสุทสุทธร (ปาน) ราชทูตไทยที่นำคณะทูตไปเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๙ **จดหมายเหตุกรมหลวงนรินทรเทวี** ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระเจ้าที่นั่งนางเธอในรัชกาลที่ ๑ เล่าเหตุการณ์ตั้งแต่เสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐ สมัยธนบุรี จนถึง พ.ศ. ๒๓๔๑ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งนับเป็นเอกสารสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยธนบุรี

๕. เอกสารชาวต่างชาติ หมายถึงเอกสารที่เขียนโดยชาวต่างชาติที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับไทย ชาวต่างชาติที่ได้เดินทางเข้ามาในอาณาจักรอยุธยา ซึ่งมีทั้งพ่อค้า นักบวช ผู้เผยแผ่ศาสนา คณะทูต และนักเดินทาง เอกสารชาวต่างชาติที่สำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย คือ **เอกสารของจีน** ซึ่งเป็นชาติที่ชอบบันทึกเรื่องราวต่างๆ เช่น บันทึกเกี่ยวกับการค้า จดหมายเหตุประจำรัชกาลที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรอยุธยา คือประวัติศาสตร์ ราชวงศ์หมิงของจีน หรือหมิงสีลู่ นอกจากนี้ยังมีเอกสารชาวตะวันตกชาติต่างๆ เช่น โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส

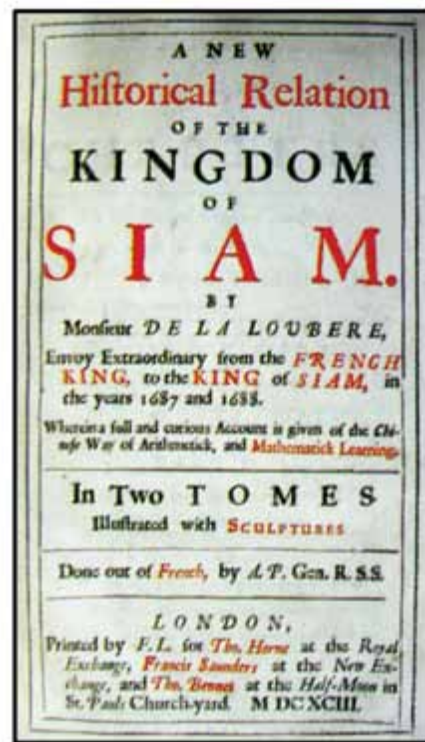
เอกสารชาวตะวันตกมักบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับที่ตั้ง สภาพภูมิศาสตร์ สภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ วิถีชีวิตของชุมชน ประเพณี สินค้า รวมทั้งชื่อตำแหน่งขุนนางต่าง ๆ ที่ต้องติดต่อ ทำให้เอกสารตะวันตกมีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยอยุธยา เป็นต้นมา

ตัวอย่างเอกสารชาวตะวันตกในสมัยอยุธยา ที่สำคัญเช่น

จดหมายเหตุการเดินทางของโตเม ปิเรส เขียนโดย โตเม ปิเรส (Tomé Pires) ชาวโปรตุเกส ซึ่งได้เดินทางมายังกรุงศรีอยุธยา ในราว พ.ศ. ๒๐๕๕ ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒

หนังสือการปฏิวัติปลายแผ่นดิน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นการรวบรวมงานแปลเอกสารของชาวอังกฤษ และชาวฮอลันดา ที่กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่

หนังสือจดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ

จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ เขียนโดย ซีมง เดอ ลาลูแบร์ (Simon de La Loubere) ราชทูตฝรั่งเศสที่ได้เดินทางมากรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. ๒๒๓๐ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

เอกสารชาวตะวันตกในสมัยอยุธยามีจำนวนมาก และได้แปลเป็นภาษาไทย ทำให้สะดวกต่อการศึกษา เช่น จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามของบาทหลวงเดอ ชัวรีย ใน ค.ศ. ๑๖๘๕-๑๖๘๖ (พ.ศ. ๒๒๒๘ - ๒๒๒๙) ฉบับสมบูรณ์ แปลโดย ลันด์ ท.โกมลบุตร จดหมายเหตุของ โยช เขาเต็น (โยส สเกาทิน) แปลโดย ขจร สุขพานิช เอกสารฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๕๑ - ๒๑๖๓ และ พ.ศ. ๒๑๖๗ - ๒๑๘๕ แปลโดย นันทา สุตกุล เป็นต้น

วรรณกรรม หมายถึง คำประพันธ์ทั้งประเภทร้อยกรองและร้อยแก้ว ซึ่งแต่งขึ้นเพื่อความบันเทิงและมีจินตนาการของผู้เขียนรวมอยู่ด้วยแต่สะท้อนสภาพของสังคมและวัฒนธรรมในช่วงสมัยนั้น ๆ เพราะผู้ประพันธ์ย่อมนำประสบการณ์ที่พบเห็นมาผสมผสานเป็นเรื่องที่แตกต่างกันไป วรรณกรรมสมัยอยุธยาที่ทรงคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ เช่น **โคลงยวนพ่าย** (ลิลิตยวนพ่าย) ซึ่งแต่งโดยพระเบญจาพิศาล เพื่อยอพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งอยุธยา ในการทำสงครามกับพระเจ้าติโลกราชของล้านนา **โคลงมังทรารบเชียงใหม่** ต้นฉบับเป็นใบลาน ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง รู้เพียงว่าเป็นเชื้อพระวงศ์ล้านนาที่ถูกกวาดต้อนจากเมืองเชียงใหม่ไปเมืองหงสาวดีของพม่า หลังจากเชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้วเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๑๔๘ วรรณกรรมเรื่องนี้กล่าวถึงเมืองเชียงใหม่ที่ถูกพม่ายึดได้ ซึ่งพาดพิงถึงความสัมพันธ์ของอยุธยา กับเมืองเชียงใหม่ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทลายลักษณ์อักษรมีอยู่เป็นจำนวนมากที่เราสามารถนำมาสืบค้นหาความจริงในอดีตได้ เช่น เอกสารราชการ บันทึกคำให้การ ชีวิตประวัติของบุคคลสำคัญ จดหมายส่วนตัว หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร รวมทั้งหนังสือประวัติศาสตร์จำนวนมาก

๔. หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แบ่งตามความน่าเชื่อถือของหลักฐาน

โดยปกติการสืบค้นความจริงในอดีตของสังคมมนุษย์ นักประวัติศาสตร์จะให้ความสำคัญต่อการประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐาน จึงแบ่งหลักฐานทางประวัติศาสตร์ออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๔.๑. หลักฐานชั้นต้น หรือหลักฐานปฐมภูมิ (Primary sources) หมายถึงหลักฐานที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับเหตุการณ์นั้น หรือหลักฐานที่เกิดจากผู้ที่มีส่วนรู้เห็นเหตุการณ์ด้วยตนเองจัดทำขึ้น

๔.๒. หลักฐานชั้นรอง หรือหลักฐานทุติยภูมิ (Secondary sources) หมายถึงหลักฐานที่เกิดขึ้นภายหลังเหตุการณ์ และจากผู้ที่ไม่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์แต่ได้รวบรวมข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้นหรือรับรู้เรื่องราวมาจากคำบอกเล่าของผู้ที่อยู่ร่วมเหตุการณ์อีกทีหนึ่ง

ข้อควรระมัดระวังคือ หลักฐานหลายชิ้นเป็นได้ทั้งหลักฐานชั้นต้น และหลักฐานชั้นรอง ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือ จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ ซึ่งราชทูตฝรั่งเศสที่เดินทางมายังกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้บันทึกไว้ ในส่วนที่ว่าด้วยวิถีชีวิตของชาวไทย บุคคล และสถานที่ ที่ได้พบเห็นด้วยตนเองถือว่าเป็นเอกสารชั้นต้น แต่เรื่องราวที่ได้รวบรวมจากการสอบถามประวัติความเป็นมาของคนไทยก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา รวมทั้งเรื่องราวก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต้องถือเป็นเอกสารชั้นรอง จะเห็นว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นเดียวกันก็อาจเป็นได้ทั้งหลักฐานชั้นต้น และหลักฐานชั้นรอง

โดยปกตินักประวัติศาสตร์และผู้สืบค้นความจริงจากอดีตมักให้ความสำคัญกับหลักฐานชั้นต้น มากกว่าหลักฐานชั้นรอง เพราะหลักฐานชั้นต้นได้มาจากผู้รู้เห็นใกล้ชิดกับเหตุการณ์ และเห็นว่าหลักฐานที่ใกล้ชิดกับเหตุการณ์มากเท่าไรความถูกต้องย่อมมีมากขึ้นเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามหลักฐานชั้นต้นก็อาจให้ข้อมูลที่ผิดพลาดได้ หากผู้สร้างหลักฐานไม่เข้าใจเหตุการณ์นั้นอย่างแท้จริง จึงบันทึกเหตุการณ์ตามที่ตนคิดว่าควรเป็น หรืออาจตั้งใจปกปิดหรือบิดเบือนความจริงบางเรื่องเพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือกลุ่มคนที่ตนรู้จักคุ้นเคย หรืออาจอยู่ภายใต้อิทธิพลทางความคิด ความเชื่อ สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองครอบงำ ดังนั้นหลักฐานชั้นรองแม้จะเกิดขึ้นภายหลังเหตุการณ์ แต่ถ้าได้รวบรวมข้อมูลครบถ้วนรอบด้านและตรวจสอบข้อเท็จจริงอย่างถี่ถ้วนแล้ว ก็อาจให้ความจริงที่ถูกต้องได้ ดังนั้นไม่ว่าหลักฐานประเภทใด ทั้งหลักฐานชั้นต้นหรือหลักฐานชั้นรองก็ต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบหรือประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งสิ้น

การประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานทางประวัติศาสตร์

กระบวนการตรวจสอบหรือประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐาน ถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของประวัติศาสตร์ ซึ่งได้รับการกล่าวขานว่า เป็นศาสตร์แห่งการรวบรวม แยกแยะ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิচারณ์ และวินิจฉัยความจริงในอดีต ความพิถีพิถันในการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์มาจากแนวความคิดว่าหลักฐานทุกชิ้นไม่ว่าจะบอกความจริงเสมอไป ไม่ว่าผู้สร้างหลักฐานจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์นั้นหรือไม่ ทั้งหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรองก็อาจให้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อน หรือไม่ครบถ้วนได้เช่นกัน

การตรวจสอบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แบ่งได้เป็น ๒ ระดับ คือ การประเมินหลักฐานภายนอก และการประเมินหลักฐานภายใน

การประเมินหลักฐานภายนอก หมายถึง การทำความรู้จักตัวหลักฐานที่จะนำมาใช้สืบค้นอดีต ด้วยการสืบค้นหาคำตอบว่า (๑) หลักฐานนั้นสร้างขึ้นเมื่อไร (๒) ผู้สร้างหลักฐานคือใคร (๓) หลักฐานนั้นสร้างขึ้นด้วยจุดประสงค์อะไร (๔) สภาพแวดล้อมที่หลักฐานนั้นถูกสร้างขึ้นเป็นอย่างไร (๕) หลักฐานนั้นอยู่ในรูปเดิมหรือไม่ หรือมีการคัดลอกหรือสร้างเลียนแบบขึ้นภายหลัง

ในการตรวจสอบหลักฐานประเภทที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือหลักฐานทางโบราณคดี ในปัจจุบันจะใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาช่วยกำหนดอายุของหลักฐาน เช่น การตรวจหาคาร์บอน ๑๔ กับหลักฐานของสิ่งที่เคยมีชีวิตที่เก่าแก่มา ๆ หรือใช้การพิจารณารูปแบบของศิลปวัตถุ โบราณสถาน เทคนิควิธีการสร้างหลักฐาน ก็จะสามารถประมาณช่วงสมัยการสร้างหลักฐานได้ ส่วนหลักฐานที่มีลายลักษณ์อักษรที่มีอายุมาก ๆ มักจะตรวจสอบที่ลักษณะตัวอักษร อักษรวิธี การสะกดคำ และสำนวนโวหาร ซึ่งการตรวจสอบเหล่านี้ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญภาษาโบราณศึกษาวิเคราะห์

การประเมินหลักฐานภายนอกถือเป็นสิ่งจำเป็นเพราะจะช่วยให้เราใช้หลักฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าหากเราไม่รู้จักหลักฐานที่ใช้ว่าใครทำขึ้น ทำขึ้นทำไม ทำขึ้นเมื่อไหร่ หลักฐานนั้น ๆ ก็จะไม่มีความประโยชน์ต่อการศึกษาศาสตร์ เช่นเดียวกับข้อมูลที่หาต้นตอหรือที่มาไม่ได้ก็ย่อมไม่ได้รับความเชื่อถือนั่นเอง

การประเมินหลักฐานภายใน หมายถึงการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่อยู่ในหลักฐานว่า หลักฐานนั้นบอกอะไรบ้าง เช่น ระบุว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร และทำไม แล้วนำมาตรวจสอบกับข้อมูลจากหลักฐานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งหลักฐานที่มีลายลักษณ์อักษร และหลักฐานที่ไม่มีลายลักษณ์อักษรว่าเรื่องราวที่ศึกษามีความสอดคล้อง หรือแตกต่างกันหรือไม่ ทำไม่จึงสอดคล้อง ทำไม่จึงแตกต่าง เพื่อวินิจฉัยว่าข้อมูลในหลักฐานนั้นมีความน่าเชื่อถือเป็นความจริง หรือน่าสงสัยที่อาจเป็นเท็จได้

การทำความรู้จักหลักฐานและการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่อยู่ในหลักฐาน ล้วนเป็นประโยชน์ต่อการประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เพราะหลักฐานทุกชิ้นต่างให้ข้อเท็จจริงซึ่งประกอบด้วย ความจริง ความเท็จ ความคิดเห็น หรือข้อสันนิษฐานรวมอยู่ด้วย

ข้อเท็จจริง ความจริง และความคิดเห็น

ในการสืบค้นเรื่องราวในอดีตของสังคมมนุษย์ ส่วนใหญ่ผู้สืบค้นทางประวัติศาสตร์ให้ความสนใจ “เอกสาร” มากกว่าหลักฐานประเภทอื่น ๆ เช่น ศึกษาจากรายงานทางโบราณคดี ประชุมพระราชพงศาวดาร ประชุมศิลาจารึก โดยใช้หลักฐานอื่น ๆ ประกอบ เช่น การสัมภาษณ์ การศึกษาจากสถานที่จริง เป็นต้น และสิ่งที่นำมาใช้ในการสืบค้น คือ ข้อมูลที่อยู่ในหลักฐาน ไม่ใช่ตัวหลักฐานที่

เป็นบุคคล สิ่งของหรือสิ่งก่อสร้าง โดยทั่วไปเราเรียกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เราต้องการศึกษา ซึ่งเราได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า **ข้อเท็จจริง** ซึ่งนักประวัติศาสตร์บางท่านเรียกว่า **ข้อสนเทศ** หมายถึงสิ่งที่บรรจุอยู่ในศิลาจารึก กระจายข่อย แผ่นทองคำ เจดีย์ ภาพจิตรกรรม เป็นต้น และเมื่อกล่าวว่าหลักฐานใดมีความน่าเชื่อถือหรือไม่นั้น จะหมายถึงการวิเคราะห์ข้อสนเทศที่อยู่ในหลักฐานนั้น มิได้หมายถึงวัตถุหรือบุคคลที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์

ข้อเท็จจริง หมายถึงข้อมูลที่บรรจุอยู่ในหลักฐานในแต่ละชั้นที่เราสืบค้นได้มา ซึ่งยังไม่ได้ผ่านการบวนการตรวจสอบ ดังนั้นจึงอาจมีทั้งข้อเท็จ ข้อจริง และข้อคิดเห็นของผู้สร้างหลักฐานรวมอยู่ด้วย

ตัวอย่างข้อเท็จจริงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์

จากหนังสือเรื่อง **จดหมายเหตุเมืองกลาง** ซึ่งเป็นบันทึกของเจ้าหน้าที่ ขุนนางเมืองกลาง รวมทั้งหัวเมืองใกล้เคียง มีถึงพระยาราชภักดี (กัปตัน ฟรานซิส โลท์) ผู้แทนบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ที่เมืองกลาง ต้นฉบับเป็นกระดาษข่อยสีขาว เขียนด้วยรงค์ดำ ต้นฉบับตัวเขียนทั้งหมดที่พบมี ๔๘ ฉบับ เช่น ฉบับหนึ่งมีความว่า

วันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๗ ปีวอก อัฐศก ข้าพเจ้านายญวงผู้ฝัว อำแดงจิกผู้เมีย ทำหนังสือ มารับผ้าขาว ๓ หั้ว ผ้ามะลิลา ๔ หั้ว ยาฝิ่น ๒ ชั่ง ค่าเป็นตีก ๔ แผ่น ลัญญาถึงเดือน ๕ เดือน ๖ จะเอาตีก ๔ แผ่น มาส่งให้แก่ท่านราชโตะเมื่อนั้น ถ้ามิได้ส่งให้ไซ้ร ขอให้เกาะจำ เร่งรัดเอาตามหนังสือนี้เถิด ข้าพเจ้าชิตแกงไต่ให้ไว้เป็นสำคัญ

ที่มา : ประสิทธิ ชินการณ. **จดหมายเหตุเมืองกลาง**. จังหวัดภูเก็ต : ๒๕๕๑.

ข้อเท็จจริงที่ได้จากเอกสารฉบับนี้ คือ

๑. ผู้ให้เจ้าหน้าที่ทำบันทึกนี้ คือ พ่อค้าชาวไทย ซึ่งเป็นสามีภรรยา กัน ชื่อ นายญวงกับอำแดงจิก ได้ทำการค้ากับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษที่เมืองกลาง

๒. ช่วงเวลาของการทำบันทึก คือ เวลาทางจันทรคติแบบไทย ตรงกับวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๑๙ สมัยธนบุรี

๓. ลักษณะการค้าเป็นแบบการค้าในระบบแลกเปลี่ยน สินค้าเข้าประกอบด้วย ผ้าขาว ผ้ามะลิลา ยาฝิ่น กับสินค้าออก คือ ตีก โดยเป็นการทำสัญญานำสินค้ามาขายก่อน และกำหนดจ่ายค่าสินค้าให้ภายหลังตามที่กำหนดไว้ในสัญญา

๔. เมืองกลางมีการค้าฝิ่น โดยบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเป็นผู้นำเข้า

๕. การลงนามในสัญญาการค้าใช้การขีดเครื่องหมาย “แกงไต่” แทน

ข้อเท็จจริงที่ได้จากเอกสารดังกล่าว **เราได้ความจริงที่เชื่อถือได้** คือมีการทำสัญญาการค้าระหว่างพ่อค้าไทยกับผู้แทนบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ จำนวนและรายชื่อสินค้าที่แลกเปลี่ยน ช่วงระยะเวลาของการทำสัญญาแลกเปลี่ยน ข้อเท็จจริงที่ต้องตรวจสอบกับหลักฐานอื่น ๆ ซึ่งอาจเป็นข้อเท็จได้ เช่น

(๑) ท่านราชโตะ คือ พระยาราชภักดีต้นจริงหรือไม่ (๒) ระบบการค้ากับต่างประเทศของไทย เป็นการค้าเสรีหรือไม่ (๓) ที่ตั้งสถานีการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษอยู่ที่เมืองกลางหรือไม่ (๔) การค้าฝิ่นที่เมืองกลางเป็นอย่างไร ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ต้องตรวจสอบกับหลักฐานอื่นต่อไป

ความจริง ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือ ข้อเท็จจริงที่ผ่านการตรวจสอบหรือประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานโดยตรวจสอบกับหลักฐานประเภทอื่น ๆ แล้ว

ความคิดเห็น คือความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวหรือข้อเท็จจริงที่ค้นพบ

ตัวอย่างความคิดเห็นในหลักฐานทางประวัติศาสตร์

ในบันทึกของโตเม่ ปิเรส (Tomé Pires) ชาวโปรตุเกสที่ได้เดินทางมาถึงกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๐๕๕ มีเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการค้าของอาณาจักรอยุธยา ซึ่งเราจะพบว่า มีทั้งข้อเท็จจริงและความคิดเห็นของผู้บันทึกรวมอยู่ด้วย เช่น ความว่า

...ด้วยความมีเล่ห์กลของชาวสยาม พ่อค้าต่างชาติที่ไปติดต่อทำการค้ามักจะเสียเปรียบ ถูกกดราคาสินค้าทุกรายไป ยกเว้นพ่อค้าชาวจีนซึ่งอาจจะถูกโกงน้อยหน่อย เพราะความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นกับพระเจ้าแผ่นดินจีน ด้วยเหตุนี้ผู้คนจึงไม่ค่อยแหวะที่เมืองท่าสยามมากเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม สยามเป็นดินแดนอันสมบูรณ์มั่งคั่งเต็มไปด้วยสินค้านานาชนิด ซึ่งให้ผลกำไรแก่พ่อค้าอยู่เนือง ๆ ...

...ทางฝั่งด้านเมืองตะนาวศรี สยามก็ได้ทำการค้ากับชาวปาเล เปติร์ ไทรบุรี พะโค และเบงกอล ฝ่ายชาวกุจราชท์แหวะที่เมืองท่าปีละหน พ่อค้าพวกนี้ค้าขายกับต่างประเทศได้อย่างมั่งคั่ง และค้าขายในประเทศได้อย่างเสรี แต่พวกเขาเป็นผู้ปกครองที่กดขี่อำนาจไว้อย่างยิ่ง...

ที่มา : ปรีดี พิศภูมิวิถี. เอกสารโปรตุเกสกับประวัติศาสตร์สังคมสยาม : บันทึกของโตเม่ ปิเรส, ดูอาร์ตีซ บาร์โบซ่า. ใน ๑๐๐ เอกสารสรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย. หน้า ๑๒๓ - ๑๒๔ และ ๑๒๙.

จะเห็นว่าบันทึกของชาวต่างชาติได้ให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับลักษณะการค่านานาชาติของอาณาจักรอยุธยากับชาวต่างชาติต่าง ๆ ซึ่งแสดงข้อเท็จจริงว่าอยุธยาเป็นศูนย์การค่านานาชาติที่สำคัญและยังได้แสดงความคิดเห็นของผู้บันทึกไว้ในเอกสารดังกล่าวด้วย เช่น “**ความมีเล่ห์กลของชาวสยาม ถูกตราค่าสินค้าทุกอย่างไป**” ซึ่งเราอาจจะวิเคราะห์ได้ว่า เป็นลักษณะการค้าแบบเสรีที่มีการต่อรองราคาสินค้าระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย หรือข้อความที่ว่า “**แต่พวกเขาเป็นผู้ปกครองที่กดขี่อำนาจไว้อย่างยิ่ง**” ก็เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้บันทึกเช่นกัน

การตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่น่าเชื่อถือ

การตีความหลักฐาน หมายถึงการอธิบายข้อเท็จจริงที่ได้จากการวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์โดยปราศจากอคติและอย่างมีเหตุผล การตีความหลักฐานเริ่มต้นด้วยการพิจารณาข้อเท็จจริงในหลักฐานว่าบอกระบุอะไรบ้าง โดยทำความเข้าใจความหมายตามตัวอักษรอย่างตรงไปตรงมา และหาความหมายที่แท้จริงหรือเจตนารมณ์ของผู้สร้างหลักฐานที่แอบแฝงอยู่ด้วย

เนื่องจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น ดังนั้นย่อมอยู่ภายใต้บริบทสิ่งแวดล้อมรอบตัวของผู้สร้าง เช่น ความคิดความเชื่อทางศาสนา สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ซึ่งจะแฝงมากับข้อเท็จจริงในหลักฐานนั้นด้วย ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ที่ศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์มาอย่างหลากหลาย และได้รับการฝึกฝนทักษะมาอย่างดี จะสามารถตีความหลักฐานได้ดีและมีประสิทธิภาพ

ตัวอย่างการตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์

ในการสืบค้นนามของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นราชธานีของอาณาจักรไทยในระหว่าง พ.ศ. ๑๘๙๓ – ๒๓๑๐ ได้พบข้อเท็จจริงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

ในศิลาจารึกเขากบ ปากน้ำโพ ซึ่งสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาชาวพิษณุโลกได้เดินทางไปจาริกแสวงบุญ โดยเริ่มต้นจากเมืองสระหลวง สองแคว (พิษณุโลก) ไปถึงเกาะลังกา ในสมัยอยุธยาตอนต้น ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ปรากฏนามราชธานีไทยว่า

...สร้างพระมหาธาตุเล็กศาสนาธรรมในพระมหานครสิงหล... โสธ ฝสม ลิบข้าว ข้ามมา
ลูตะนาวศรี เลือกลูกคนผู้ดี... สิงหลที่โปรดพระพุทธรูปอารยโมตรี เพชรบุรี ราชบุรี นคร
พระกริส **อโยธยาศรีรามเทพนคร** ที่ศรีพิรุณาสตรงบาดาล...

ที่มา : วินัย พงศ์ศรีเพียร. ใน ๑๐๐ เอกสารสำคัญสรรพสารประวัติศาสตร์ไทย. หน้า ๙๙ – ๑๐๐.

พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ได้กล่าวถึงวันสถาปนากรุงศรีอยุธยา มีความว่า

ศักราช ๗๑๒ ขาลศก (พ.ศ. ๑๘๙๓) วัน ๖ ๕ ค่ำ เวลารุ่งแล้ว ๓ นาฬิกา ๙ บาท
แรกสถาปนา**กรุงพระนครศรีอยุธยา**

ที่มา : ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๑. หน้า ๒๐๑.

ศิลาจารึกวัดจุฬามณี พบที่วัดจุฬามณี อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จารึกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีข้อความระบุถึงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ลาผนวชใน พ.ศ. ๒๐๐๘ แล้วเสด็จกลับราชธานีว่า

...ขออัญเชิญพระองค์เสด็จ ลาพระผนวชช่วยครองราชฎการกรมทั้งปวง ท่านก็เสด็จปรีดิ์
แล้วก็ล่องมายัง **กรุงพระมหานคร ศรีอยุธยา...**

ที่มา : ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓. หน้า ๑๙๙.

ส่วนจารึกอื่น ๆ ที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น เช่น จาริกลานทองวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี มีคำว่า “**โยชมราช**” ซึ่งผู้เชี่ยวชาญภาษาไทยโบราณอธิบายว่าเป็น “**อโยธยา**” จาริกลานทองวัดสองคืบ จังหวัดชัยนาท มีคำว่า “**สรโยทยา**” ซึ่งก็คือ “**ศรีอโยธยา**” ในจารึกวัดพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ขนานนามพระมหากษัตริย์ว่า “**เจ้าพระนครศรีอโยธยา**” และวรรณกรรมไทยที่แต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น เช่น ลิลิตพระลอ ก็เรียกราชธานีในขณะนั้นว่า “**อโยธยา**”*

ในเอกสารชาวต่างชาติ เราจะพบนามของราชธานีไทยหลายลักษณะ เช่น ในหนังสือเรื่อง “**รายงานละเอียดและถูกต้องเกี่ยวกับการปฏิวัติอันยิ่งใหญ่และมหัศจรรย์ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ ในพระราชอาณาจักรสยาม**” ซึ่งเป็นเอกสารที่ชาวอังกฤษที่ได้รวบรวมจากรายงานตลอดจนบันทึก และจดหมายเหตุต่าง ๆ ที่มาจากสยามในระหว่าง พ.ศ. ๒๒๓๑ – ๒๒๓๒ สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้กล่าวถึงพระนามของพระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา ว่า

* วินัย พงศ์ศรีเพียร. ไทยในสายตาอาคันตุกะจากจีน. หน้า ๑๓๕ – ๑๓๖.

...แม้จะทรงมีพระราชสาส์น และเรื่องราวเกี่ยวกับพระองค์ และพระอัยยาคัยของพระองค์ ข้าพเจ้าหาได้ทราบพระปรมาภิไธยของพระองค์ไม่ มีที่แห่งเดียว คือในพระราชสาส์น สุพรรณบัฏ ถวายพระสันตะปาปา และในสุพรรณบัฏถวายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๑ ซึ่งคุณพ่อ ตาร์ซาร์ด ได้เอ่ยถึงในรายงานการเดินทางครั้งที่สองในพระราชสาส์นถึงพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยว่า

“สมเด็จพระเจ้ากรุงเทพ พระมหานครผู้ใหญ่”

และในพระราชสาส์นถึงสันตะปาปา ทรงลงพระปรมาภิไธย ดังนี้

“สมเด็จพระเจ้าศรีอยุธยา ผู้ใหญ่”

ที่มา : การปฏิวัติปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา.
หน้า ๑๓-๑๔.

ในบันทึกของชาวฮอลันดา เรื่อง “บันทึกภาษาดัชว่าด้วยกรุงศรีอยุธยาถูกทำลายใน ค.ศ. ๑๗๖๗ (พ.ศ. ๒๓๑๐) มีความว่า

...ผู้เล่าเหตุการณ์เล่าต่อไปว่า หลังจากพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยาไปแล้ว ชาวสยาม บางคนได้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บางกอก ซึ่งเมื่อก่อนนี้เป็นที่ตั้งเคหะสถานของชาวฝรั่งเศส...

ที่มา : การปฏิวัติปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา.
หน้า ๙๑.

ในจดหมายของรุย เดอ อาเรซุ (Rui de Araújo) ถึงอัลฟงโซ เดอ อัลบูแควร์เกอ (Afonso de Albuquerque) อุปราชโปรตุเกสประจำเมืองกัว ซึ่งเป็นเอกสารตะวันตกชิ้นแรกที่กล่าวถึง อาณาจักร อยุธยา ก็ระบุชื่อเมืองหลวงของอาณาจักรสยามว่า **โยธยา (Udia)***

* ปรีดี พิศภูมิวิถี. เอกสารโปรตุเกส ใน ๑๐๐ เอกสารสำคัญสรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย. หน้า ๒๐๖ - ๒๐๗.

จะเห็นว่ากรุงศรีอยุธยา จะได้รับการขนานนามหลายรูปแบบ ซึ่งเราสามารถตีความได้ว่าชาวไทย ในสมัยอยุธยา ขนานนามกรุงศรีอยุธยาว่า **อโยธยา ศรีอโยธยา และศรีอยุธยา** ซึ่งอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของเสียง โอ กับ อู ซึ่ง ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร ได้อธิบายไว้ในบทความเรื่อง ไทยในสายตา อาคันตุกะจากจีนว่า “โดยธรรมชาติแห่งการเปลี่ยนแปลงของเสียงแล้ว หน่วยเสียง (u) กับ (o) เคลื่อนย้ายกันได้ แล้วแต่ความถนัดของลิ้นของชนชาติ” ส่วนนามว่า **กรุงเทพพระมหานคร** นั้นน่าจะเป็น การยกย่องราชธานีของไทยว่าเป็นเมืองที่เทพสถิตย์อยู่ ในเรื่องการตีความชื่อของราชธานีไทยสมัยอยุธยา นักประวัติศาสตร์บางท่านมีความเห็นว่า “อโยธยา” เป็นพระนามของราชธานีเดิมของไทยก่อนการ สถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้น ใน พ.ศ. ๑๘๙๓ แต่หลักฐานจากจารึก ยืนยันว่านามราชธานีไทยในสมัยต้น อยุธยาใช้ **“อโยธยา”** ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ราชบัณฑิต และผู้เชี่ยวชาญการอ่าน จารึกตีความว่า อโยธยาเป็นชื่อราชธานีไทยสมัยอยุธยา ก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๑๑๒ แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น **“กรุงศรีอยุธยา”** ภายหลังการได้เอกราชคืนมาแล้ว

อาจสรุปได้ว่าการตีความตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงที่ปรากฏในหลักฐานนั้น รวมทั้ง ข้อเท็จจริงจากหลักฐานอื่นๆ ที่เป็นเรื่องราวเดียวกัน เพื่ออธิบายความหมายของเรื่องราวนั้นได้มากกว่า ข้อเท็จจริงที่ว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร ซึ่งจัดเป็นความรู้ในระดับการจดจำเหตุการณ์ได้เท่านั้น แต่การตีความทางประวัติศาสตร์ มีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายว่าทำไมจึงเกิดเหตุการณ์นี้ขึ้น และเหตุการณ์นี้ มีผลกระทบต่อสังคมอย่างไร ซึ่งนับเป็นความรู้ในระดับการใช้ภูมิปัญญาหรือการวิเคราะห์ คิดวิพากษ์ วิจารณ์ และคิดวินิจฉัยได้อย่างมีเหตุผล อันเป็นการสร้างความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์นั่นเอง

แผนที่กรุงศรีอยุธยา เป็นภาพสีน้ำมันชื่อ Iudea อยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงอัมสเตอร์ดัม ประเทศเนเธอร์แลนด์

๑. แบ่งกลุ่มนักเรียนให้แต่ละกลุ่มเลือกหลักฐานทางประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา หรือสมัยธนบุรี กลุ่มละ ๑ ชั้น และศึกษาวิเคราะห์ข้อเท็จจริงจากหลักฐานว่ามีใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ จัดทำเป็นเส้นเวลา (Time line) แสดงที่บอร์ด

๒. ให้นักเรียนสืบค้นหลักฐานทางประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาและธนบุรี ที่มีอยู่ในท้องถิ่น สรุปลำดับความสำคัญของหลักฐาน จัดทำเป็นบัญชีชื่อเอกสาร แสดงแหล่งที่มา ผู้จัดทำ วัตถุประสงค์ของการจัดทำให้ชัดเจน

๓. ครูกำหนดหลักฐานขั้นต้น เช่น เอกสารจากชาวต่างชาติในสมัยอยุธยา หรือธนบุรี ให้นักเรียนได้ศึกษาวิเคราะห์และตีความตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏในเอกสารนั้น

๔. สรุปรวบรวมประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นแผนภูมิที่ชัดเจน และเข้าใจง่าย

คำถามท้ายบท

๑. หลักฐานทางประวัติศาสตร์มีความสำคัญอย่างไรต่อการสืบค้นอดีตของสังคมมนุษย์
๒. การประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานทางประวัติศาสตร์มีลักษณะเป็นอย่างไร
๓. หลักฐานขั้นต้นและหลักฐานชั้นรองมีความน่าเชื่อถือแตกต่างกันอย่างไร จงแสดงความเห็น
๔. การตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์มีความสำคัญอย่างไรต่อการสืบค้นอดีต
๕. ข้อเท็จจริง และความจริงมีความแตกต่างกันอย่างไร จงอธิบาย